

Δημήτρης Δεληολάνης

Η εξολόθρευση των ανέργων Η κρίση κατά τον Λουί-Φερντινάν Σελίν

Για να καταπολεμηθεί η ανεργία μια λύση υπάρχει: να εξολοθρεύσουμε τους άνεργους. Με όπλο την παραδοξολογία αλλά και με σκληρό καταγγελτικό λόγο ο συγγραφέας Λουί-Φερντινάν Σελίν στην περίοδο του μεσοπολέμου, εισέβαλε ορμητικά στη συζήτηση για την τότε οικονομική κρίση.

Το άρθρο του δημοσιεύτηκε τον Φεβρουάριο του 1933 στο μηνιαίο περιοδικό *Les Mois*, με τίτλο “Pour tuer le chômage tueront-ils les chomeurs?” Ήταν μια παρέμβαση επάνω σε ένα φλέγον κοινωνικό θέμα της περιόδου εκείνης, στο ζενίθ της οικονομικής κρίσης. Η παρέμβαση ενός δύστροπου και συχνά αποκρουστικού συγγραφέα που φαίνεται όμως ότι έχει κάτι να μας πει και για το σήμερα.

Το άρθρο δημοσιεύτηκε λίγους μήνες μετά τη έκδοση του αριστουργήματος του συγγραφέα, του μυθιστορήματος *Ταξίδι στην άκρη της νύχτας*. Με την παρέμβασή του στο περιοδικό, ο Σελίν φαίνεται να αποφάσισε να εγκαταλείψει τουλάχιστον πρόσκαιρα το σαρκαστικό προσωπείο του ιερόσυλου συγγραφέα και να επιστρέψει στην προηγούμενη απασχόλησή του. Να γίνει ξανά εκείνο που ο ίδιος με υπερηφάνεια αποκαλούσε «κοινωνικός γιατρός», ένας οξυδερκής εκ των έσω παρατηρητής του κόσμου της εργασίας, ο οποίος χειριζόταν με μεγάλη άνεση τις στατιστικές και διατηρούσε σοβαρές ανησυχίες για τις συνθήκες διαβίωσης του βιομηχανικού προλεταριάτου στα περίχωρα των γαλλικών πόλεων.

Όπως είναι γνωστό, πριν γίνει συγγραφέας, ο γιατρός Λουί-Φερντινάν Ντετούς είχε εργαστεί στις υγειονομικές υπηρεσίες της Κοινωνίας των Εθνών και στα εργοστάσια της Φορντ στις Ηνωμένες Πολιτείες. Προηγουμένως, αμέσως μετά την αποφοίτησή του, είχε ο ίδιος δουλέψει σε εργοστάσιο όπου η συνήθης αποστροφή που εισέπραττε ήταν, όπως διαβάζουμε στο *Ταξίδι*, η εξής: «Αγορά-

κι, οι σπουδές σου εδώ δεν σου χρησιμεύουν σε τίποτα. Δεν σε κουβάλησαν εδώ για να σκέπτεσαι. Πρέπει να κάνεις τις χειρονομίες που θα σε προστάξουν. Δεν έχουμε ανάγκη από δημιουργικούς τύπους στο εργοστάσιο. Από χιμπαντζήδες έχουμε ανάγκη».

Πριν γράψει το *Ταξίδι* και το άρθρο του στο *Les Mois*, ο Σελίν είχε μάλιστα υπογράψει με το πραγματικό του όνομα μερικά δοκίμια «κοινωνικής ιατρικής» με θέμα τις συνθήκες του βιομηχανικού προλεταριάτου στην Φορντ, στις λαϊκές συνοικίες του Παρισιού και αλλού. Υλικό που σε μεγάλο βαθμό θα επενδυθεί με λογοτεχνικό μανδύα στο *Ταξίδι*.

Το άρθρο περί ανεργίας στο περιοδικό καθρεφτίζει αντίθετα ένα άλλο σημαντικό συμβάν που θα αποβεί μοιραίο στη λογοτεχνική εμπειρία του Σελίν. Ένα μήνα μετά τη δημοσίευσή του, στις 5 Μαρτίου, το Εργατικό Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα νίκησε τις εκλογές στη Γερμανία. Ξεκίνησε έτσι στην χώρα αυτή ο μεγάλος χειμώνας που θα τελειώσει μέσα στα ερείπια 15 χρόνια αργότερα. Θα γονατίσει και θα εξουθενώσει τους πάντες, αλλά θα δώσει τη χαριστική βολή στις λογοτεχνικές φιλοδοξίες του ίδιου του Σελίν, ο οποίος θα παραμείνει έγκλειστος στον πύργο Σιγκμαρίνγκεν στο Μπάντεν-Μπάντεν, μαζί με τους υπόλοιπους συνεργάτες των Γερμανών. Μια εμπειρία που διήρκεσε έως την αμνήστευσή του το 1951 και που ο συγγραφέας κατέγραψε στο παραληρηματικό του έργο *Από τον έναν πύργο στον άλλο*. Ήταν πλέον μακρινή αναλαμπή της προηγούμενης δόξας του. Η στράτευσή του υπέρ των ναζιστών θα επισκιάσει όλο το μέχρι τότε έργο του. Ακόμη και τα μέρη εκείνα που περισσότερο απέχουν από τις μετέπειτα επιλογές του. Όπως οι κοινωνικές συνταγές του δόκτορος Ντετούς στο *Les Mois*: «Η ειρήνη δεν ενδιαφέρει κανέναν και η αδελφότητα είναι βαρετή», κυρίως όταν βασιλεύει η οικονομική κρίση. Πώς θα μειώσουμε την ανεργία; Οι τεχνοκράτες των υπουργείων έχουν έτοιμη τη σωστή συνταγή: «Μέσω της σταδιακής μείωσης του αριθμού των ανέργων στις στατιστικές». Πώς; «Είναι έργο της αυξανόμενης θνησιμότητας και των όλων και πιο διαδεδομένων νόσων που προκαλεί η ασитία και οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης. Μέσα σε πενήντα χρόνια θα καταφέρουν να μειώσουν δραστικά τον αριθμό των ανθρώπων άνευ εργασίας». Κατά τον γιατρό-συγγραφέα, είναι εκτιμήσεις και υπολογισμοί που γνωρίζουν οι πάντες στα «καλά πληροφορημένα περιβάλλοντα», αλλά που κανείς δεν παραδέχεται δημόσια. Στο μεταξύ, «το επίδομα ανεργίας είναι 250 φράγκα και, στην πραγματικότητα, αυτό ακριβώς το επίδομα είναι που καταδικάζει τον άνεργο σε αργό θάνατο από ασитία». Σύμφωνα μάλιστα με τους ακριβείς στατιστικούς υπολογισμούς του Σελίν, οι πιθανότητες να πεθάνει κανείς της πείνας σε διάστημα έως και τεσσάρων ετών είναι μεγάλες. Φαινόμενο όχι πια αποκλειστικά γαλλικό, αφού «στους τέσσερεις Γερμανούς, ο ένας τρώει πάρα πολύ, οι δυο τρώνε όταν έχουν όρεξη και ο τέταρτος πεθαίνει αργά-αργά από υποσιτισμό. Ιδού το πρόβλημα που ένα παιδάκι δέκα ετών με μέτρια ευφυΐα θα μπορούσε να λύσει σε δέκα δευτερόλεπτα. Βασιλεύουν αντίθετα οι σοφιστείες,

που αντικαθιστούν τις πράξεις, αφού – στη θέση εκείνου του παιδιού – επεμβαίνει η υποκρισία, εκλεπτυσμένο απόθεμα του ενήλικου λόγου. Διότι οι ενήλικες έμαθαν στην εντέλεια να συλλογίζονται σε βάσεις εμφανώς επίπλαστες. Ένα πρόβλημα δεν αποτελεί πλέον πρόβλημα όταν ισχύει άρρητος όρκος να γίνουν τα πάντα προκειμένου να μην βρεθεί λύση. Δεν είναι θέμα καπιταλισμού ή κομμουνισμού. Είναι θέμα τάξης και καλής πίστης».

Παραμένει το γεγονός ότι, θεωρούμενη με την αναγκαία χρονική απόσταση, η συνταγή που ο Σελίν αποδίδει στους ιθύνοντες παραμένει πάντα επίκαιρη: στη νέα χιλιετία η στατιστική μείωση των ανέργων δεν βασίζεται τόσο στην ασιτία όσο στις «ελαστικές μορφές απασχόλησης»: δουλεύεις τρεις μήνες το χρόνο και ως διά μαγείας εξαφανίζεσαι από τις στατιστικές της ανεργίας. Η ασιτία έπεται.

Η θεματική του Σελίν είναι αναμφίβολα μια θεματική της κρίσης. Στο Ταξίδι οι περιπέτειες του ζευγαριού των πρωταγωνιστών θεωρήθηκαν εμβληματικές της ιστορικής περιόδου που ακολούθησαν το μεγάλο κραχ του 1929: το αμερικανικό όνειρο που συγκρούεται και παρασέρνει την γηραιά ήπειρο, ταπεινωμένη και ανήμπορη εξαιτίας του προηγούμενου αλλά και του επικείμενου πολέμου. Ψυχωραγούν οι ευρωπαϊκές αποικιακές αυτοκρατορίες και ο Σελίν εντοπίζει το φαινόμενο του «ενδοαποικισμού», της ψυχικής εσωτερίκευσης δηλαδή του αμερικανικού χρηματιστηριακού αποικισμού, φαινόμενο που «καθιστά γελοίο» στα μάτια των ίδιων των Γάλλων το εθνικό σύνθημα της Ελευθερίας, της Ισότητας και της Αδελφότητας.

Η κρίση εξάλλου είχε την αποκορύφωσή της στη Γαλλία ακριβώς το 1932. Προβλήματα αδικαιολόγητου πλουτισμού υπουργών και το μεγάλο εξωτερικό χρέος της χώρας οδήγησαν σε παραίτηση την κυβέρνηση του ριζοσπάστη πρωθυπουργού Εντουάρ Ερριώ κι εγκαινίασαν την περίοδο με τις μεγάλες τραπεζικές απάτες. Πρότυπο εκείνης της διαπλοκής πολιτικών και τραπεζιτών που μετέπειτα θα διαδοθεί με μεγάλη επιτυχία, φαίνεται να αποτέλεσε το σκάνδαλο της Crédit Municipal της Μπαγιόν εκείνου ακριβώς του έτους.

Βεβαίως, ο Πωλ Νιζάν είχε ήδη ξεκαθαρίσει ότι ο Σελίν δεν θρέφει καμία ελπίδα περί χειραφέτησης της εργατικής τάξης. Όλο το έργο του κυριαρχείται από μια «συστημική, συστηματική και ριζοσπαστική απαισιοδοξία γύρω από την ιστορική πιθανότητα να καταφέρουν οι υποτελείς τάξεις να αντιστρέψουν τη διαδικασία που οδηγεί ακριβώς προς την αντίθετη κατεύθυνση από εκείνη της χειραφέτησης». Παραμένει όμως η εμπνευσμένη ανάγνωση του νεωτερισμού. Τόσο που ο Αραγκόν χαρακτήρισε το Ταξίδι ως το πιο αυθεντικό κι εμπνευσμένο «κομμουνιστικό μυθιστόρημα» της εποχής του.

Παραμένει επίσης ο Σελίν του αντισημιτισμού (και της επακόλουθης γερμανοφιλίας) που εκφράζεται σε όλη τη φρίκη του στον λίβελο Μπαγκατέλες για Μια Σφαγή. Ο Γιούνγκερ, που τον γνώρισε καθώς υπηρετούσε στην ταχυδρομική υπηρεσία στο κατεχόμενο Παρίσι, μας άφησε ένα ρεαλιστικό όσο και αποκρουστικό πορτραίτο: «Μεγαλόσωμος, κοκκαλιάρης, κάπως αδέξιος, συζη-

τούσε, ή μάλλον μονολογούσε, ζωηρά» και «εξεπλάγη κι ενοχλήθηκε όταν του εξήγησα ότι εμείς οι Γερμανοί στρατιώτες δεν τουφεκίζουμε, δεν απαγχονίζουμε και δεν εξολοθρεύουμε τους Εβραίους. Είχε μείνει έκπληκτος που κάποιος, οπλισμένος με ξιφολόγχη, δεν την χρησιμοποιούσε απεριόριστα».

Ο αντισημιτισμός του Σελίν είναι θέμα τεράστιο, οδυνηρό και εν πολλοίς γνωστό. Εδώ αρκεί να περιοριστούμε σε μια υπογράμμιση. Ότι το γυμνό κι ανελέητο βλέμμα στραμμένο προς την προλεταριακή αθλιότητα δεν του είναι ξένο. Και στην περίπτωση του Σελίν, όπως και σε εκείνη του Έζρα Πάουντ, η σκληρή κριτική του χρηματιστηριακού κεφαλαίου κατά κάποιον τρόπο λοξοδρόμησε και επαναπαύτηκε στην εύκολη λύση της «εβραϊκής συνωμοσίας». Μια εγκληματικά λανθασμένη απάντηση σε ένα σωστό ερώτημα.

Δεν υπάρχει, λοιπόν, αμφιβολία: η ανθρωπολογία του Σελίν ξεπερνά τα όρια της απαισιοδοξίας και εγγίζει εκείνα της αχρειότητας. Στη δεκαετία του '30 όμως ο συγγραφέας απέδειξε επίσης ότι είναι σε θέση να προσεγγίσει την κρίση με όρους κοινωνικά διαυγείς, στα πλαίσια μιας «δυστοπίας», μιας μη ουτοπικής θεώρησης της ιστορίας. Ο Σελίν, με άλλα λόγια, δεν έχει ανάγκη να μπει σε πολεμική με την ουτοπία, διότι εκείνος τους νέους κόσμους και τις νέες εποχές τις είδε, τις άγγιξε και τις περιέγραψε όταν μιλούσε για «μάζα αδράνειας των πολιτικών», για «κτήνη χωρίς πίστη» που οδηγούν τους εργαζόμενους σε μια υπάνθρωπη συνθήκη μόνιμης καταδίκης. Ο Σελίν διέκρινε το χειρότερο παράγωγο του καπιταλιστικού- χρηματιστηριακού τέρατος. Το προϊόν ενός χώρου, του εργοστασίου, που δεν είναι τίποτε άλλο παρά το είδωλο, μόνο φαινομενικά λιγότερο καταραμένο, του νοσοκομείου και της φυλακής. Η εργατική υπόσταση ταυτίζεται χωρίς περιστροφές με την φτώχεια, την αθλιότητα και την πείνα, με όρους, θα έλεγε κανείς, «ενγκελσικούς». Κατά τον Σελίν, η εργασία προϋποθέτει την αρρώστια. Είναι ο νοσηρός βίος εκείνος που εντάσσεται στη βιομηχανική εργασία. Αναφορικά με την εμπειρία του στην Φορντ, γράφει, ως Ντετούς, ότι «δεν είναι σαφές ποιες αρρώστιες θα μπορούσαν να εμποδίσουν έναν εργάτη από το να δουλέψει στο εργοστάσιο». Οι επαίτες, οι ανίκανοι, οι καταφρονημένοι, οι άθλιοι «είναι εκείνοι που η διεύθυνση του εργοστασίου προτιμά», διότι «παράγουν και εισπράττουν αρρώστια» προκειμένου να διατηρήσουν μια αβέβαιη ισορροπία που γέρνει συνεχώς προς την κατεύθυνση της παρακμής όχι του πνεύματος αλλά του σώματος. Κορμιά αρρωστημένα, εξουθενωμένα, στο έλεος της μηχανής. Τα οποία, όταν στερούνται τη μηχανή και πρέπει να επιβιώσουν με 250 φράγκα το μήνα, οδηγούνται στον τάφο μέσα σε τέσσερα χρόνια.

Αυτές είναι οι εργασιακές συνθήκες στην εποχή της κρίσης, τις οποίες αναγνωρίζει και περιγράφει ο Σελίν, χωρίς εφησυχασμό αλλά και χωρίς αυταπάτες για το μέλλον ενός κόσμου που αμείλιχτα οδηγείται προς την καταστροφή. Δεν υπάρχει αμφιβολία: για μας μιλάει ο μύθος.